

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Johan Fyhr Larsson

Efterlevandeskydd för sambor

En redogörelse för signifikativa skillnader och likheter mellan regleringen
i Sverige, Danmark och Norge

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sacharias Votinius

Termin: VT2021

Innehåll

SUMMARY	3
SAMMANFATTNING	4
FÖRKORTNINGAR	5
1. INLEDNING.....	6
1.2 SYFTE, FRÅGESTÄLLNINGAR OCH AVGRÄNSNINGAR.....	7
1.3 METOD.....	8
1.4 MATERIAL.....	9
1.5 FORSKNINGSLÄGE	10
1.6 DISPOSITION.....	10
2. SVERIGE.....	12
2.1 EFTERLEVANDESKYDD I SVENSK RÄTT	12
2.1.1 Sambolagens tillämplighet.....	12
2.1.2 Efterlevandeskydd i sambolagen.....	13
2.1.3 Testationsmöjligheter.....	14
2.2 OM SKYDDETS UTFORMNING OCH OMFATTNING.....	15
2.2.1 Motiv till skyddets reglering	15
2.2.2 Kritik mot skyddets reglering.....	16
2.2.2.1 Sambobegreppets begränsande verkan	16
2.2.2.2 Förändrade levnadsmönster	17
3. DANMARK	18
3.1 EFTERLEVANDESKYDD I DANSK RÄTT	18
3.1.1 Att ärva varandra som makar	18
3.2 OM SKYDDETS UTFORMNING OCH OMFATTNING.....	19
3.2.1 Motiv till danska regleringen.....	19
3.2.2 Kritik mot skyddets utformning.....	20
4. NORGE	22
4.1 EFTERLEVANDESKYDD I NORSK RÄTT	22
4.1.1 Legal arvsrätt.....	22
4.1.2 Möjlighet att sitta kvar i oskiftat bo.....	23
4.2 OM SKYDDETS UTFORMNING OCH OMFATTNING.....	24
4.2.1 Motiv till norska regleringen	24
4.2.2 Kritik mot skyddets utformning.....	25
5. KOMPARATIV ANALYS.....	27
5.1 ÄKTENSKAP SOM RIKTLINJE	27
5.2 LAGSTIFTARENS ROLL I PRIVATA SFÄREN.....	28
5.3 TESTAMENTE SOM UTGÅNGSPUNKT.....	29
6. AVSLUTANDE REFLEKTIONER.....	30
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	33

Summary

In Sweden there has been a longstanding debate in regards to the legal provisions for surviving cohabitants. The question gained attention in particular after the sudden passing of the famous Swedish author, Stieg Larsson, and the following legal dispute. In spite of the public attention and public enquiries no significant changes to the Swedish legislation has been undertaken. In the meanwhile both Denmark and Norway, neighboring countries with otherwise similar regulations, have made significant legislative changes.

The dissertation describes what the legal provisions for surviving cohabitants looks like in these three countries, and thus attempts to form a basis from which key differences and similarities can be identified and discussed. To form this basis and enable a deeper and more meaningful understanding of the regulations, current law, the legislator's motives and the criticism directed at the regulation is highlighted.

Firstly the finding can be made that the regulations outwardly seem to vary greatly; the Swedish regulation with possibilities for the surviving cohabitee to acquire the cohabitants common property, the Danish with possibilities for certain cohabitants to inherit each other as they were spouses, and the Norwegian with legal succession rights for some cohabitants. However, what can be identified, partly based on the regulation itself and partly on how it has been justified and criticized, are some significant points on which the regulations seem to meet, and some on which the differences are underlined.

One key similarity between all countries is the advanced role as a benchmark that is given to the legal provisions for surviving spouses. In both the motives for and in the criticism directed at the regulation many considerations are made on the basis of the differences and similarities between the cohabitants in question and spouses.

Another similarity between the different countries that is highlighted is the advanced role that is given to the preparation of ordinary wills.

A crucial difference between the regulations, not least in regards to Norway and Denmark, is the role that the legislature considers the legislation in the matter to be given. In Norway the protection has been formed based on an idea that the legal effects of the law, if no will is prepared, should reflect the majority's preference, while in Denmark the importance of a civil law free from unwanted legal effects for the individual is emphasized.

Sammanfattning

I Sverige har efterlevandeskyddet för sambor varit en omdebatterad fråga under de senaste decennierna. Inte minst aktualiserades frågan till följd av tvisten som uppstod efter författaren Stieg Larssons bortgång. Trots utredningar och medial uppmärksamhet har det emellertid inte skett några förändringar i den svenska rätten. Samtidigt har det i både Danmark och Norge, två grannländer med i övrigt liknande reglering inom familjerätten, skett flera förändringar på området.

I avhandlingen redogörs hur efterlevandeskyddet för sambor ser ut i dessa tre länder, och ämnar därigenom att forma en grund utifrån vilken centrala skillnader och likheter mellan regleringarna kan identifieras och diskuteras. För att lägga denna grund och möjliggöra en djupare förståelse av regleringen framlyfts gällande rätt, lagstiftarens motiv därtill och kritik som riktats mot regleringen.

Ett konstaterande som kan göras är att regleringarna till det yttre skiljer sig avsevärt; den svenska regleringen med möjlighet för efterlevande sambo att under vissa omständigheter få tillgodogöra sig samboegendom, den danska med möjlighet för vissa sambor att genom testamente ärva varandra som makar, och den norska med legal arvsrätt för somliga sambor. Vad som emellertid fanns är att det utifrån dels regleringen i sig och dels hur den har motiverats och kritiserats finns några signifikanta punkter på vilka regleringarna möts, och några på vilka skillnaderna sätts på sin spets. En central likhet mellan samtliga länder är den upphöjning av makars efterlevandeskydd som riktlinje efter vilket efterlevandeskyddet för sambor förhåller sig. I såväl motiv som i kritiken som riktats mot regleringen så utgår många avvägningar utifrån de skillnader och likheter mellan makar och vissa sambor som anses föreligga.

Ytterligare en likhet mellan lagstiftningarna som lyfts fram är att det i samtliga länder är den framskjutna roll som upprättandet av testamente har. En avgörande skillnad mellan staterna, inte minst mellan Norge och Danmark, är vilken roll som lagstiftaren anser att lagstiftningen i frågan ska ges. I Norge har skyddets utformats utifrån tanken att rättsverkningarna av skyddet om inget testamente upprättas ska vara det som bäst stämmer överens med de flestas vilja, medans det i Danmark betonas vikten av frihet från rättsverkningar som individen själv inte föreskrivit om.

Förkortningar

ALD	Arveloven, Danmark
ALN	Lov om arv og dødsboskifte (Arveloven), Norge
Bet.	Betänkande
NOU	Norges offentlige utredninger
Ot.prp.	Odelstingsproposisjon
Prop.	Proposition
St.meld.	Stortingsmelding
ÄB	Ärvdabalk

1. Inledning

Den 9 november 2004 avlider plötsligt journalisten Stieg Larsson. Stieg Larsson hade ägnat sitt yrkesliv till grävande granskningar av högerextrema grupperingar alltså med blygsamma framgångar i form av berömmelse och pengar.¹ Vad ingen vid den här tidpunkten anade var att Larsson postumt kommer att bli en av Sveriges genom tiderna mest internationellt framgångsrika romanförfattare. Inte heller kunde någon ana att efterspelet till Larssons plötsliga bortgång skulle komma att innebära en flera år lång, i det närmaste ojämförbar, medial följetång. I centrum av händelserna finns en konflikt mellan Erling och Joakim Larsson, far respektive broder till Stieg Larsson, på ena sidan och Eva Gabrielsson, kvinnan som Stieg Larsson sina 30 sista levnadsår bodde tillsammans med, på den andra.²

Stieg Larsson och Eva Gabrielsson var under hela sin relation ogifta. Inte heller upprättades något testamente dem emellan. Verkningarna av detta innebär att Gabrielsson rättsligt lämnades utan arv. I det svenska folkmedvetandet utkristalliseras en motsättning mellan de legala arvingarnas arvsrätt och sambors svagare ställning efter dödsfall utan egna förordnanden. Frågan sprider sig över gränserna och föranleder stor debatt inom övriga nordiska länder. Under 2000-talet kom sambors rättsliga ställning efter ett dödsfall samt särskiljandet av äktenskap från samboförhållande att diskuteras, försvaras, kritiseras och utvärderas på flera håll. Idag, 17 år efter Stieg Larssons bortgång, kan det konstateras att Eva Gabrielssons ställning och möjligheter som sambo i vissa länder hade sett avsevärt annorlunda ut än hur de gjorde 2004, medans situationen i andra länder mer eller mindre är precis den samma.

I denna uppsatts kommer tre av de nordiska ländernas reglering av efterlevandeskydd för sambor undersökas. Länderna som fokus riktas mot är

¹ <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/stieg-larsson>.

² Ibid.

Sverige, Danmark och Norge. Därigenom aktualiseras de respektive ländernas syn på samboförhållanden, sambors ställning i förhållande till makar, och hur de olika regelverken valt så olika vägar för att reglera samma fråga. Framförda argument och avvägningar som gjorts av lagstiftaren under regleringens framtagning eller kvarvarande kommer att lyftas fram för att förstå både vilka intressen som ska skyddas och hur dessa ansetts tillgodoses bäst. Ämnet ger en möjlighet att studera hur olika rättssystem väljer att ta sig an och motivera reglering av en fråga där medborgarnas närmaste relationer står för förändring. Frågor om medborgares förändrade levnadsmönster, inbördes relationer, parters skyddsvärde och vilken roll lagstiftaren ska spela i det hela ställs på sin spets.

1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsningar

Denna uppsats ämnar redogöra hur det svenska efterlevandeskyddet för sambor ser ut, hur det har kommit att motiveras av lagstiftaren samt vilka alternativa utformningar som finns och hur dessa förhåller sig till den svenska rätten. För att göra detta kommer efterlevandeskyddet för sambor i Sverige, Danmark och Norge att granskas.

Utifrån detta syfte har följande övergripande frågeställning ställts upp:

- Hur förhåller sig det svenska efterlevandeskyddet för sambor till skyddet i de skandinaviska grannländerna med liknande rättskultur?

I ett led att besvara denna frågan behöver ett flertal andra frågor utredas på ett djupare plan, detta såsom regleringens utformning avseende efterlevandeskydd för sambor i Sverige, Norge och Danmark, hur respektive stats argument för sin reglering av området ser ut, samt vilken kritik som riktats mot staternas reglering och mot rättslig kodifiering i frågan i stort.

I mening att på ett fullgott sätt besvara uppkomna frågeställningarna aktualiseras ett flertal ämne med varierande relevans. Uppsatsens intresse

ligger på det rättsliga efterlevandeskyddet, men fokus sätts på rätt till legal arvsrätt och testationsmöjligheter parterna emellan. Även omfattningen av den efterlevande sambons rätt i det gemensamma boendet framhävs. Uppsatsens tids- och utrymmesbegränsningar, framför allt det senare, tvingar till prioriterande i fråga om i och för sig relevant informations väsentlighet. Ämnet kräver oundviklig viss redogörelse för sambobegreppet och relevanta bestämmelser härom, men det kommer i möjlig mån begränsas till det som är av kontextuell vikt för läsaren. Med anledning av utrymmesbegränsning kommer inte heller möjligheterna till teckning av t.ex. livsförsäkring och utbetalning av sådan i förmån till efterlevande sambo eller förmånstagarföreskrifter att beröras nämnvärt trots dess praktiska relevans. Av samma anledning kommer fenomenet dold samäganderätt som är relevant för svensk del inte heller att vidare behandlas i framställningen.

1.3 Metod

Uppsatsen i sin helhet har för att lyckas inbegripa de väsentliga aspekterna av frågan anlagt ett flertal olika rättsliga granskningsmetoder. Avhandlingen är initialt utformad utifrån en rättsdogmatisk metod med en systematisk redogörelse för ländernas reglering i frågan. Redogörelsen för de tre undersökta staternas bestämmelser görs utifrån rättskällor i form av lagtext och förarbeten med fokus på de rättsliga normer som ges uttryck för. I syfte att bringa klarhet i normernas betydelse kommer det när detta anses nödvändigt förtydligas genom förklaringar hämtade från doktrin. I de delar där avhandlingen redogör för hur motiveringar och argument som framförts av lagstiftaren är det vidare deras roll som rättskällor som aktualiseras. Vid granskning av motiven till regleringen anläggs ett kritiskt rättsdogmatiskt perspektiv med hänsyn till sociala och samhällsliga aspekter såväl som den juridiska skönsmässigheten, med sikte på både de syfte och ändamål som lagstiftaren lyfter fram samt kodifiering av dessa.³ Detsamma kan i stort sägas om kritiken som lyfts fram, där kritik från doktrinen både

³ Kleinman (2018) s. 36.

rör den rättsliga utformningen och de ändamål som de ger uttryck för. Syftet med att lyfta fram kritisk doktrin är att tydliggöra ”andra sidan myntet” och motstående intresse mot de avvägningar och beslut som fattats av lagstiftaren.

Uppsatsens avslutande del utgörs av ett komparativt perspektiv anlagt på staternas reglering och avväganden. De undersökta rättssystemen har valts ut på grund att de trots relativt likalydande levnadsmönster, liknande rättskulturer, och liknande debatt i frågan har valt att reglera ämnet på tydligt skilda vis. Den väsentliga komparativa metoden består här i att sätta regleringarna som redogjorts för i förhållande till varandra i syfte att sätta ljuset på signifikanta likheter och skillnader. En av de huvudsakliga meriterna med den komparativa metoden är att den möjliggör en fördjupad kunskap och förståelse för rättsområdet.⁴ Genom att sätta rättssystem i förhållande till varandra undviks nationella skygglappar där alternativa tillvägagångssätt och avvägningar bortses från. Med denna metod hoppas synliggöra komplexiteten att välja vilken väg rättsliga utformningen ska ta, och hur det även i snarlika rättskulturer kan väljas vitt skilda vägar.

1.4 Material

I och med att arbetet antar ett flera metoder och perspektiv ställs det upp olika krav för vilket material som bedöms relevant. Till den del där rådande reglering, och motiveringen av denna, redogörs för hämtas materialet i första hand från allmänt erkända rättskällor. Detta innefattar både lagtext och förarbeten från staten i fråga. Genom deras ställning som starka rättskällor ger detta uppsatsen en stabil grund utifrån vilken resonemang och komparationer kan byggas. När det av förtydligande skäl bedömts väsentligt har även relevant juridisk doktrin använts för att klargöra innebörden av det som föreskrivs i rättskällorna.

När den gällande rätten granskas och kritik lyfts fram har den relevanta litteraturen en något annorlunda karaktär. Litteraturen är emellertid skriven

⁴ Valguarnera (2018) s. 144.

av erkända författare, aktiva vid etablerade juridiska lärosäten, och utgör relevant och erkänd juridisk doktrin.

1.5 Forskningsläge

Det undersökta ämnet aktualiseras i ett flertal forskningsområden. I den svenska forskningen har efterlevandeskyddet för sambor diskuterats utifrån rättsliga, ekonomiska, sociala såväl som jämställdhetsperspektiv. Två relevanta auktoriteter som har tagit ett helhetsgrepp på området är Margareta Brattström och Anna Singer, båda professorer i civilrätt vid Uppsala universitet. I deras arbete har regleringen förklarats, men även rättspolitiska reflektioner har lyfts fram i deras texter.

I den danska forskningen har liknande analys av rättsområdet gjorts av Ingrid Lund-Andersen som kritiskt granskat regleringen utifrån både samhällsliga och strikt juridiska perspektiv.

I förgrunden för samtalet i den norska doktrinen står bland andra John Asland som både självständigt och tillsammans med andra författare utrett och kommenterat den norska familjerätten, inte sällan med fokus på just frågan om efterlevandeskydd.

I samtliga ovanstående akademikers verk har emellertid regleringen i frågan granskats med en utpräglad nationell vinkel. Stundtals refereras och blickas på grannländerna, men inget tydligt fokus har lagts på de skillnader respektive likheter som finns mellan länderna. Detta verk ämnar att genom komparationen fördjupa och nyansera kunskapen kring det svenska efterlevandeskyddet.

1.6 Disposition

I pedagogiskt syfte presenteras ländernas aktuella reglering var för sig i tur och ordning. Inledningsvis ges en övergripande bild över var staternas reglering återfinns, varefter dess reglering av den aktuella frågan, efterlevandeskydd för sambor, redogörs. Därefter granskas lagstiftningsarbetet med dithörande motiveringar och avvägningar. Även

kritik, både från doktrin och rådgörande organ i lagstiftningsprocessen, som riktats mot bestämmelserna under och efter lagstiftningsarbetet läggs då fram.

När staternas respektive ställning är fullgott redogjorda är det i analysen som dessa sätts i relation till varandra och slutsatser om deras lik- respektive olikheter dras.

I arbetet ämnar de avslutande reflektionerna att öppna upp för författaren att kritiskt granska och problematisera de slutsatser som avhandlingen tillåter.

Diskussionen öppnar även för teoretisering kring olika lösningars lämplighet och önskvärldheten samt sannolikheten för en svensk rättsutveckling i endera riktning.

2. Sverige

2.1 Efterlevandeskydd i svensk rätt

Av störst relevans för rättslig reglering av samborelationen är i Sverige sambolagen från 2003 vari det rättsliga sambobegreppet stipuleras och är den primära källan för det svenska efterlevandeskyddet för sambor.

2.1.1 Sambolagens tillämplighet

Som sambor fastslås enligt 1 § sambolagen (2003:376) två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande med gemensamt hushåll. Vad det innebär att stadigvarande bo tillsammans finns det ingen vidare legaldefinition av. En riktlinje som fingerar i förarbetena för att anses stadigvarande samboende är en period på sex månader.⁵ Av förarbetena framgår emellertid att av störst vikt är den gemensamma partsviljan. Om det kan påvisas en gemensam avsikt att stadigvarande bo tillsammans ska de anses uppfylla rekvisitet, oberoende huruvida de faktiskt uppfyllt riktlinjen.⁶ Är båda parter folkbokförda på den adress där de bor tillsammans är utgångspunkten, oberoende riktlinjen, vidare att deras gemensamma boende att betrakta som stadigvarande. Har parterna gemensamma barn talar detta också för att det gemensamma boendet är stadigvarande.⁷ Inte heller vad som utgör ett parförhållande är vidare kodifierat. Av förarbete till lagen framgår att parterna ska leva tillsammans i ett förhållande vari det vanligen ingår sexuellt samliv.⁸ Den tidigare lagens lydelse var att parterna skulle bo tillsammans i ett äktenskapsliknande förhållande, och begreppets tillämplighet är i det väsentliga samma.⁹ Vad avser kravet på gemensamt hushåll har lagstiftaren fäst vikt vid huruvida parterna dels samarbetar i vardagliga sysslor och dels har gemensam ekonomi. För att uppfylla rekvisitet krävs inte en helt och hållet

⁵ Agell och Brattström (2018) s. 279.

⁶ Ibid. s. 279.

⁷ Ibid. s. 278.

⁸ Prop. 2002/03:80 s. 27.

⁹ Lind (2013) s. 50.

delad ekonomi med gem samma konton, men det bör föreligga ett ekonomiskt samarbete som innebär en hushållsgemenskap.¹⁰

2.1.2 Efterlevandeskydd i sambolagen

Som efterlevande sambo besitter denna ingen självständig arvsrätt, men i sambolagen föreskrivs ett antal rättigheter som tillfaller den efterlevande sambon vid förhållandets upphörande på grund av dödsfall. Vid ett samboförhållandes upphörande är det normalt upp till vilken av parterna som helst att begära bodelning av samboegendomen enligt 8 § sambolagen. Denna utgörs enligt 3 § sambolagen med vissa undantag av den gem samma bostaden och bohaget om det förvärvats för gem sam användning. I fallet där upphörande beror på ett dödsfall föreskrivs enligt 18 § sambolagen att rätten att begära bodelning endast tillfaller den efterlevande sambon. Då bodelning vid ett samboförhållandes upphörande endast rör fördelningen av samboegendom ligger det i den efterlevande sambons intresse att begära bodelning om den avlidna sambon var ägare till en större del av samboegendomen. På motsvarande sätt är det förmånligt för den efterlevande sambon att avstå från att begära bodelning om denna själv är ägare till en majoritet av samboegendomen.¹¹ Valet är alltså endast den efterlevande sambons; den avlidnes arvingar och dödsbo har ingen möjlighet att begära bodelning.

I de fall där efterlevande sambo begär bodelning framgår av sambolagens bestämmelser att det vid lottläggning i samband med bodelning finns en rätt för bäst behövande sambo att överta egendom, bostad såväl som bohag, se 16 § sambolagen. Vidare framgår att i fall av bodelning efter att ena sambon avlidit så föreligger endast denna rätt för efterlevande sambo. Den efterlevande sambon kommer i dessa fall därför aldrig vara tvingad att lämna bostad eller samboegendom till dödsbo eller avlidna sambons arvingar om denna istället har möjlighet att erlagga skifteslikvid.¹²

¹⁰ Lind (2013) s. 54

¹¹ Brattström och Singer (2020) s. 87.

¹² Ibid. s. 87.

Ytterligare efterlevandeskydd för efterlevande sambo återfinns i den så kallade *lilla basbeloppsregeln*. Uppmärksammas bör att även denna regel endast aktualiseras i det fall den efterlevande sambon begärt bodelning. Av lilla basbeloppsregeln ges efterlevande sambo rätt att vid bodelning erhålla samboegendom till ett värde av två gånger prisbasbeloppet vid dödstillpunkten, i den mån det totala värdet räcker, enligt 18 § sambolagen. 2021 års prisbasbelopp uppgick till 47 600 kr vilket innebär att efterlevande sambo har rätt att från samboegendomen få ut egendom värd 95 200 kr.¹³

2.1.3 Testationsmöjligheter

Med grund i det i föregående avsnitt presenterade begränsade efterlevandeskydd som återfinns i sambolagens bestämmelser är det i många sambors intresse att genom dispositionsmöjligheter utvidga varandras arv efter varandra. Då sambor inte har någon ställning som arvinge i ärvdabalkens mening är de hänvisade till att själva reglera arvet genom de testationsmöjligheter som finns för personer utanför gruppen av arvingar. Med detta följer också att kraven som ställs på upprättandet av ett testamente är desamma som för upprättandet av testamente i övrigt i enlighet med 9 kap. 1 § och 10 kap. 1 § ärvdabalken (1958:637). Till formen måste testamentet för sin giltighet vara skriftligt och bevitnas av två samtidigt närvarande personer. Vidare ska testatorn vid testamentets upprättande vara 18 år fyllda.

Möjligheten att själv upprätta ett testamente och reglera fördelningen av ens kvarlåtenskap finns för vardera sambo. Utöver detta finns i 10 kap. 7 § ÄB det en möjlighet för sambor att upprätta ett inbördes testamente. Det innebär att parterna tillsammans upprättar ett testamente där de föreskriver hur fördelning ska ske i fallet av någons bortgång.

¹³ <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/priser-och-konsumtion/konsumentprisindex/konsumtionsprisindex-kpi/pong/tabell-och-diagram/prisbasbelopp/prisbasbelopp/>

I Sverige gäller som utgångspunkt testationsfrihet, vilket innebär att var och en har rätt att testamentera bort kvarlåtenskapen efter ens bortgång så som den önskar, även ifall detta är till nackdel för testatorns legala arvingar. Ett viktigt avsteg från denna princip är emellertid den lagfästa laglotten som bröstarvingar har. Laglotten ger bröstarvingar rätten att alltid av kvarlåtenskapen få ut hälften av vad den hade fått om något testamente inte fanns. Det är emellertid upp till bröstarvingen själv att begära jämkning av testamentet för att göra anspråk på sin laglott, med undantag för de fall där bröstarvingen är under 18 år, i vilket fall jämkning för utkrävande av laglott alltid måste ske, jämför 7 kap. 1 och 3 §§ ÄB och 15 kap. 6 § föräldrabalken (1949:381).

2.2 Om skyddets utformning och omfattning

2.2.1 Motiv till skyddets reglering

I 1986 års proposition till sambolag konstateras relativt kortfattat den svenska lagstiftarens ställningstagande till efterlevandeskydd för sambor. Det erkänns att det torde finnas ett antal personer i långvariga samboförhållande i vilka det finns skäl för ett efterlevandeskydd likt det makar tillföreses. Dessa förhållande antas emellertid vara relativt få, och vidare framförs att dessa personer bör antas vara väl införstådda i konsekvenserna av deras valda samlevnadsform och därmed ha övervägt behovet av att själva utforma sitt efterlevandeskydd genom de redogjorda testationsmöjligheterna.¹⁴ Något behov för skydd utöver det minimiskydd som ges av lilla basbeloppsregeln kunde inte identifieras av lagstiftaren.

Vid framarbetandet av 2003 års sambolag vidhölls dessa skäl för ett relativt begränsat skydd. Att nyttja de vanliga testationsmöjligheterna uppehölls som det främsta medlet för sambor att uppnå den nivå av skydd de önskade. Vidare framfördes det i propositionen till den sedermera gällande lagtexten att ett starkt skäl för att inte ge sambor för långtgående skydd är för att inte

¹⁴ Prop. 1986/87:1 s. 109

förvandla samboskapet till intet mer än ett äktenskap av lägre dignitet.¹⁵ Det fastslås emellertid att i den mån ytterligare efterlevandeskydd behöver tillskrivas sambor ska detta i största möjliga mån bygga på de lösningar som tagits vara på i fråga om efterlevandeskydd för äkta makar.¹⁶

Den ljudliga debatten om efterlevandeskydd för sambor som ägde rum under 2000-talet ledde till ett flertal motioner framförda till riksdagen. Ingen av motionerna har emellertid lett till någon förändring, och vid beredningen har det inte identifierats några skäl till en annan bedömning än den som gjorde i 2002 års proposition till sambolag. Flera motioners beredning och påföljande avrådande från lagändring har även hänvisat till den nordiska samsyn som kommit till uttryck genom det nordiska ministerrådet.¹⁷

2.2.2 Kritik mot skyddets reglering

2.2.2.1 Sambobegreppets begränsande verkan

Den svenska rättens förordnade kring vilka som är att betraktas som sambor har på flera håll diskuterats. De rekvisit som stipuleras i sambolagen riskerar att utesluta fler förhållande än befogat från sambolagens tillämplighet. Vid tillämpning av lagen på det enskilda förhållandet riskerar det att leda till godtycklighet, vilket medför godtycklighet gentemot vem som ges efterlevandeskydd. Rekvisiten är objektivt formulerade men innebär i många fall svåra ändamålsbedömningar i, vilket i praktiken ger dem en subjektiv karaktär som lagstiftaren inte tycks avsett. Att objektivt försöka avgöra vad som utgör t.ex. ett parförhållande medför stora svårigheter där det är viktigt att beakta medborgarnas mångfald i fråga om levnadsmönster.¹⁸

Bedömningen huruvida ett samboförhållande föreligger kompliceras ytterligare av de objektiva rekvisitens förhållande till den vikt lagstiftaren i förarbetena har tillskrivit partsviljan, inte minst i det fall där frågan först

¹⁵ Prop. 2002/03:80 s. 25.

¹⁶ Prop. 1986/87:1 s. 40

¹⁷ Bet. 2011/12:CU16 s. 54

¹⁸ Agell och Brattström (2018) s. 280.

aktualiseras efter ena partens bortgång där ett spekulativt ställningstagande till viljan hos den avlidne föranleds.¹⁹

2.2.2.2 Förändrade levnadsmönster

I såväl doktrin som i allmänhetens debatt har ofta åsikten att dagens efterlevandeskydd för sambor är för litet, och i verkligheten erbjuder endast en mycket knapp säkerhet för den efterlevande i de fall ett testamente inte upprättats.²⁰ Med samboskapet med gemensam ekonomi och i många fall gemensamt ägd bostad som utgångspunkt torde det lilla prisbasbeloppet i dessa fall sällan erbjuda den efterlevande sambons någon större ekonomisk trygghet.²¹

Ytterligare ett vanligt argument som framförs mot den nuvarande regleringen och för ett införande av starkare efterlevandeskydd eller till och med en legal arvsrätt för sambor bygger just på samboförhållandets numera utbreddhet i samhället. När lagstiftaren 1986 tog ställning till frågan var situationen inte den samma som nu – idag ser vi många långvariga samboförhållande. Det torde idag vara vanligt med långvariga samboförhållande som först avslutas i och med någon av parternas död, då samlevnadsformen idag får anses accepterat och legitim i allmänhetens ögon.²²

Vidare har det i doktrin framförts kritik mot påståendet att ett förstärkt efterlevandeskydd eller en legal arvsrätt för sambor skulle urholka äktenskapet som institution. Påståendet har bland annat bemöts med hänvisning till arvsrättens funktion som institutionen som ett skydd grundat i ekonomisk och social gemenskap, varpå detta torde vara lika relevant för många sambor oberoende på huruvida de ingår ett äktenskap eller inte, varvid hänvisning till äktenskapet som institution tyckts obefogad.²³

¹⁹ Lind (2013) s. 54.

²⁰ Brattström och Singer (2020) s. 209.

²¹ Ibid. s. 210.

²² Ibid. s. 211.

²³ Ibid. s. 211.

3. Danmark

3.1 Efterlevandeskydd i dansk rätt

En markant aspekt som skiljer den danska regleringen från den svenska är att det i Danmark inte finns en sambolag som samlar normer gällande för alla sambor. Likaså finns heller inget fenomen likt den svenska samboegendomen. Lagstiftningen som aktualiseras när det talas om sambors efterlevandeskydd återfinns istället i den större successionskodifieringen, arveloven. Av detta följer att sambor som önskar stifta efterlevandeskydd som utgångspunkt är hänvisade till de ordinära testationsmöjligheter som ges i den danska rätten.

3.1.1 Att ärva varandra som makar

I den danska arveloven finns inga bestämmelser som generellt föreskriver någon arvsrätt för sambor. Arveloven är som lagstiftningsverk relativt likt den svenska ärvdabalken med snarlika arvsklasser. Vad som emellertid föreskrivs är en möjlighet för sambor att upprätta ett utvidgat testamente enligt 87 § ALD. Ett upprättande av denna typ av testamente innebär att parterna avtalar om att de ska ärva varandra som makar.

Den danska rätten ger som utgångspunkt hela kvarlåtenskapen till närmaste arvinge. Finns det ett giltigt testamente ges detta företräde. Har den avlidne bröstarvinge aktualiseras emellertid dennes laglott. Bröstarvinge har i danska rätten till krav på en fjärdedel av den kvarlåtenskap den skulle tillskrivits om inte något testamente fanns upprättat, jämför 5 § ALD.

Väsentligt i frågan om efterlevandeskydd är att om den avlidne är gift vid sin död ges efterlevande maka alltid rätt till hälften av kvarlåtenskap till följd av 9 § ALD.

Detta innebär att för de samboende som upprättat ett ordinarie testamente har möjlighet att testamentera till varandra tre fjärdedelar av den avlidnes kvarlåtenskap, medans i det fall de upprättat ett utvidgat redan har en arvsrätt till hälften av kvarlåtenskapen och ytterligare tre fjärdedelar av

resterande arv genom testamente. Laglotten för bröstarvingen blir därmed endast en åttendedel av det totala arvet.

Möjligheten att upprätta ett utvidgat testamente tillskrivs enär inte alla samboende. För att ett utvidgat testamente ska bära giltighet föreskrivs att parterna vid dödstillfället har, haft eller väntar ett gemensamt barn, eller har sammanbott i en period om minst två år. Vidare föreskrivs utvidgade testamente som tvångsmässigt reciproka. Verkningarna gäller ömsesidigt, och väljer ena parten att dra tillbaka sitt förordnande upphör även den andra sambons förordnande, se 88 § ALD.

Utöver verkan att parterna till ett utvidgat testamente föreskrivs det vidare i arveloven att efterlevande sambo, i de fallen utvidgat testamente är tecknat, har rätt till ett basbelopp av den avlidnes kvarlåtenskap till följd av 11 § ALD. 2021 års basbelopp är satt till 810 000 DKK och regleras enligt 97 § ALD. Regleringen liknar den som kommer till uttryck av de svenska basbeloppsreglerna, med väsentlig skillnad avseende beloppsgränserna.

3.2 Om skyddets utformning och omfattning

3.2.1 Motiv till danska regleringen

Utformning av efterlevandeskyddet tog formen under förberedelserna till dagens arvelov. Under utredningen fanns att antalet långvariga samboförhållande var markant och trenden pekade på att antalet växte, samtidigt som få nyttjade möjligheterna att testamentera. Härav ansågs en viss legal arvsrätt var befogad. De stora variationerna i samboförhållandena fick emellertid författarna att inse komplexiteten att lagstifta på området. För att lösa problemet om vilka samboende som var berättigade legal arvsrätt togs sambor med barn och levtt tillsammans i två år fasta vid, med hänvisning till den starka ekonomiska och sociala gemenskap som antogs föreligga.²⁴ Vidare föreslogs den reglering som idag utgör möjligheten till utvidgat testamente.

²⁴ Bet. Nr 1473, 2006 s. 27

Medans justitieministeriet både ansåg möjligheten till utvidgat testamente som befogad och den legala arvsrätten i överensstämmelse med de berörda medborgarnas vilja så antogs endast den förra. Justitieministeriet fann det emellertid viktigt att respektera det val som fattats av samboende att inte gifta sig eller upprätta testamente – att införa en legal arvsrätt riskerar att inte ta tillräcklig hänsyn till medborgarnas val i livet vid deras död. Vidare betonades liksom i de svenska motiven mot en legal arvsrätt de stora skillnader som ansågs föreligga mellan ett äktenskap och samboförhållande.²⁵

I överensstämmelse med justitieministeriet antogs de föreslagna ändringar avseende testationsmöjligheter i folketinget, medans ingen legal arvsrätt för sambor kodifierades.

3.2.2 Kritik mot skyddets utformning

Regleringen som infördes genom arveloven sågs generellt i det juridiska samtalet som ett steg i rätt riktning där samboskapet för första gången erkändes och tillskrevs rättigheter i detta sammanhang. Valet att inte införa någon legal arvsrätt för sambor har emellertid kritiserats, inte minst med hänvisning till det rättshandlande som upprättande av utvidgat testamente kräver. Genom den danska lösningen på frågan om sambors efterlevandeskydd har egentligen möjligheterna för dem som upprättar ett testamente utvidgats, men skänker ingen säkerhet till alla de par som inte gjort detta.²⁶

Ytterligare kritik som riktats mot den danska lösningen är att den till viss del ansetts bygga på en falsk bild av samboskapet. Både begränsning av rätten att teckna utvidgat testamente samt avsaknandet av legal arvsrätt motiverades av lagstiftaren med hänvisning till de stora skillnader som finns mellan samboskapet från äktenskapet, och att valet att *inte* ingå äktenskap måste därför respekteras. Det har emellertid kritiserats att det i motiven till lagstiftningen saknas empiriskt stöd för att partsviljan att ärva varandra

²⁵ Bem L 100 p. 15.3.1.

²⁶ Lund-Andersen (2011) s. 95

skulle ha så stark koppling till huruvida parterna har gemensamma barn eller inte som det tillskrivs i förarbetena. Genom att begränsa skyddet med hänvisning till de sambor som valt samlevnadsformen i syfte att hålla isär deras egendom riskerar att misslyckas stärka sambors rättsliga ställning i syfte att skydda en i sammanhanget knapp grupp. En lösning för att ta denna grupp i hänseende hade istället låta dem testamentera om en annan lösning än legal arvsrätt, då denna grupp torde utgöra en minoritet av samboende danska par.²⁷

²⁷ Ibid. s. 93.

4. Norge

4.1 Efterlevandeskydd i norsk rätt

Liksom i Danmark finns det inte heller i Norge någon särskilt lag som reglerar samboförhållandet. Likaså saknas det en kodifiering som särskilt föreskriver några objektiva rekvisit för att ett samboförhållande ska anses uppfyllt. Sambor är som utgångspunkt hänvisade till de testationsmöjligheter som ges i den norska successionsrätten. Regleringen som aktualiseras vid en sambos bortgång återfinns i stället i den norska arveloven som trädde i kraft 2021. Regleringen avseende efterlevandeskydd är emellertid oförändrad i förhållande till tidigare gällande rätt, och står i överensstämmelse med de ändringar som infördes 2009.

4.1.1 Legal arvsrätt

För sambor som har, haft eller väntar gemensamma barn föreligger det en begränsad legal arvsrätt som framgår av 28 b § ALN. Den efterlevande sambon är berättigad ett arv ur den avlidnes kvarlåtenskap motsvarande fyra basbelopp, totalt motsvarande 405 404 NOK utifrån 2021 års fastställda basbelopp.²⁸ Rätten till detta arv har företräde framför laglotten. I Norge utgör laglotten två tredjedelar av det arv arvingen är berättigad om det inte föreligger något giltigt testamente. Laglotten är dock befäst med en översta gräns på 1 000 000 NOK enligt 29 § ALN. Önskar en av parterna i samboförhållandet att inte ge den andra arvsrätt följer det av 28 b § ALN också att det är parterna fritt att testamentera bort denna rätt.

Sambor som inte har, haft eller väntar gemensamt barn ges ingen motsvarande arvsrätt. Vad som emellertid finns är en bestämmelse lik möjligheten till utvidgat testamente i den danska rätten. I Norge finns det genom 28 b § ALN också en möjlighet, för sambor utan legal arvsrätt men

²⁸ <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/kontakt-nav/utbetalinger/grunnbelopet-i-folketrygden>

som har sammanlevt minst fem år, att teckna ett utvidgat testamente i vilket de kan föreskriva att de ger varandra en arvsrätt i likhet den som gäller för sambor med gemensamma barn. Denna arvsrätt ger efterlevande sambo rätt till samma belopp som om det fanns gemensamma barn och har likaså företräde framför eventuella särkullsbarns laglott.

4.1.2 Möjlighet att sitta kvar i oskiftat bo

Utöver den legala arvsrätten ges sambor som har, haft eller väntar gemensamma barn en möjlighet att sitta kvar i oskiftat bo. Denna möjlighet innebär att den efterlevande sambon utan ekonomisk ersättning till arvingar får behålla det gemensamma hushållet, bil och fritidshus i sin besittning, och att detta inte delas genom lottläggning förens den efterlevande sambon begär detta. Denna rätt utläses av 28 c § ALN. Efterlevande sambon ges i och med det oskiftade boet en fri förfoganderätt över det gemensamma boet med undantag för handlingar som får anses medvetet försvaga boets ekonomiska värde. Till det oskiftade boet kommer vid skifte, på grund av begäran från efterlevande sambo eller dennes bortgång, alla den efterlevande sambons tillgångar att räknas, även det som förvärvats efter övertaget av det oskiftade boet. Rätten att sitta kvar i oskiftat bo har företräde framför gemensamma barns laglott, dock inte i förhållande till den avlidnes särkullsbarn, jämför 28 c och 10 §§ ALN

Någon rätt att överta det gemensamma hushållet i sin besittning utan att behöva betala för sambor utan gemensamma barn finns inte. Önskas boet ändå att övertas av efterlevande sambo finns det i 2 §

Husstandsfelleskapsloven (1991-07-04-45) en rätt för varje del av ett gemensamt hushåll att genom betalning ersätta den avlidnes arvingar för värdet av hushållet, och därigenom begagna sig boet vid lottläggning.

4.2 Om skyddets utformning och omfattning

4.2.1 Motiv till norska regleringen

Nu gällande efterlevandeskyddets utformning grundlades i en proposition från 2008. Efter ett flertal utredningsarbeten och förslag till ändringar under föregående decenniet var det först 2008 års proposition som kom att resultera i de signifikant förändringar på området som redogjorts för.

I propositionen framhölls behovet av ekonomisk och social trygghet för sambor, samt hur detta i sofliga fall inte torde skilja sig från det behov som finns bland makar. Särskilt vikt fästes vid det likartade behov som torde föreligga mellan makar och sambor med gemensamma barn.²⁹

Mot detta identifierade värde ställdes det eventuella intresset hos vissa sambor att få sitt val att inte ingå äktenskap respekterat. Lagstiftaren fann det emellertid antagligt att den senare gruppen inte var särskild stor bland de sambor med gemensamma barn, hos vilka intresset samt behovet av att skydda varandras sociala och ekonomiska välfärd antogs vara stort. Härav ansågs den förnuftigaste regleringen att ha som utgångspunkt den som torde passa in på majoritetens gemensamma vilja, med möjlighet för dem med en annan önskan att testamentera om detta.³⁰

Den framstår som uppenbart svårare för lagstiftaren att identifiera någon liknande gemensam vilja bland sambor utan gemensamma barn. Saknas laglotsberättigade arvingar föreligger vidare fullständig testationsfrihet varpå det står samborna fritt att testamentera kvarlåtenskapen som de önskar, vilket tycks minska behovet av en stark legal arvsrätt enligt lagstiftaren.³¹ Heterogeniteten bland sambopar ansågs likaså medföra vansklighet med att även bland långvariga sambopar avgöra hur efterlevande sambons intresse ska vägas mot andra arvsklasser. Lösningen som valdes var istället att ge långvariga (mer än fem år) sambor möjligheten att själva bestämma om de på bekostnad av laglotsberättigade arvingar skulle träffas av den reglering som gäller sambor med gemensamma barn.

²⁹ Ot.prp. nr. 73 s. 11.

³⁰ Ibid. s. 12.

³¹ Ibid. s. 26.

Under lagstiftningsarbetet betonas att arvsrätten inte ska ersätta bröstarvingens arvsrätt, utan ämnar erbjuda en minimisäkerhet för de svaga parterna med behov av efterlevandeskydd för sin sociala och ekonomiska trygghet.³² Härav fanns i propositionen inget behov av något mer långtgående efterlevandeskydd än den sociala trygghet som möjligheten till oskiftat bo ger, samt den ekonomiska tryggheten från den legala arvsrätten. Önskas en större säkerhet är sambor hänvisade att förordna om detta i vanligt testamente.

4.2.2 Kritik mot skyddets utformning

Mot Norges reglering har det framförts argument mot den legala arvsrättens storlek. Genom att sätta en beloppsgräns som motsvarar fyra grundbelopp så riskerar skyddet att inte kunna erbjuda den säkerhet som det ämnar.³³ Det har vidare lyfts fram att det saknas skäl att anta någon avsevärd skillnad i skyddsbehovet mellan makar med gemensamma barn och sambor med gemensamma barn, varpå skälen att skilja på deras skydd har ifrågasatts.³⁴ Skälen att ytterligare stärka sambors efterlevandeskydd kom inte minst till uttryck i förarbetet till den nya arveloven, under vilket den norska Arvskommittén fick i uppdrag att utvärdera gällande skydd. Arvskommittén fann ingen tillfredsställande anledning att begränsa skyddet på det sett som regleringen gjorde, och föreslog istället att alla sambor som har, hade eller väntade gemensamma barn samt alla sambor som levt tillsammans i fem år skulle få ärva varandra som makar.³⁵ I detta fall skulle den efterlevande sambon få rätt till hälften av kvarlåtenskapen om det fanns bröstarvingar vid dödsfallet, och hela kvarlåtenskapen om det inte fanns några bröstarvingar.³⁶ Ändringen föreslås med hänvisning till den faktiska partsviljan som föreligger i de flesta fall, det saknas skäl att begränsa skyddet till en miniminivå när det anses antagligt att både den avlidne och efterlevande delar ambition. Inte heller fann de några anledningar till varför

³² St.meld. nr. 29 (2002-2003) s. 72.

³³ Asland 2008 s. 493

³⁴ Ibid. s. 492.

³⁵ NOU 2014:1 s. 51.

³⁶ Ibid. s. 220.

gemensamma laglotsberättigade barn skulle ha ett större skyddsbehov i de fall där föräldrarna är sambor än när de är sambor.³⁷

Vidare ansåg kommittén att de faktiska testationsmöjligheter som finns är att bortse från i sammanhanget. Även om det finns goda möjligheter att själva upprätta en trygghet vid ena sambons bortgång saknar detta praktisk betydelse när dessa testationsmöjligheter inte används, även om en vilja till stärkt efterlevandeskydd finns.³⁸ Den entydiga utredningen till trots kom inga av de ändringar som föreslagits att införas i den nya arveloven.

³⁷ Ibid. s. 54.

³⁸ Ibid. s. 50.

5. Komparativ analys

Som framgått i föregående redogörelse har samtliga länder på något sätt valt att stifta ett efterlevandeskydd för sambor. I begreppet självt utläses reglernas ändamål – att erbjuda en trygghet till den som sitter kvar i boet efter deras sambos bortgång. Vid utformningen av ländernas regler har likväl ett flertal andra skyddsintressen beaktats, så som medborgarnas fria vilja, andra arvingars rätt till arv, och äktenskapet som institution. Dels av regleringen i sig och dels av motiv till och kritik av utformningen kan emellertid några av de punkter som är centrala i avvägningarna utläsas.

5.1 Äktenskap som riktlinje

Gemensamt för samtliga länder är att när det talas om efterlevandeskydd för sambos sätts detta i förhållande till rättsverkningarna av ett äktenskap, med det senare som en etablerad hållpunkt utifrån vilken skyddet för sambor förhåller sig. Lagstiftarens syn på potentiell omfattning av efterlevandeskydd för sambor tycks ligga på en skala med dem ordinära testationsmöjligheterna som lägstanivå och skydd likt det som ges efterlevande makar som yttersta möjliga. I både Sverige och Danmark framhålls äktenskapets särställning som en anledning att inte ge sambor liknande skydd. Äktenskapet behandlas som en etablerad utgångspunkt, och där valet att inte ingå äktenskap ska tolkas som ett aktivt avsägande av de medföljande rättsverkningarna. I Norge fästs vikt snarare vid de stora likheter mellan makar och vissa sambor, varpå liknande skyddsmekanismer anses rimliga. Även i den norska rätten tycks det med detta sagt att det föreligger ett erkännande av äktenskapets särställning, då det trots de identifierade centrala likheterna mellan grupperna tillskrivs i sammanhanget begränsat skydd för sambor.

5.2 Lagstiftarens roll i privata sfären

Ytterligare en skillnad mellan ländernas utgångspunkt i frågan är den roll lagstiftaren anser sig ha att axla när det gäller att reglera den avlidnes kvarlåtenskap. I Sverige tog lagstiftaren avstamp i idén att antalet långvariga sambor med skyddsbehov var få, och att dessa antas vara medvetna om rättsverkningarna det innebär att vara sambor, varpå litet ekonomiskt skydd ansågs behövligt. Något behov för lagstiftaren att reglera vidare framhölls alltså inte. Detta skiljer sig något från Danmark, där det växande antalet långvariga samboförhållande och de outnyttjade testationsmöjligheterna identifierades. Att inte ingått äktenskap eller upprättat testamente betraktades emellertid snarare som ett val av individen som behöver respekteras. Lagstiftaren har valt att förhålla sig mer passivt och vidta viss försiktighet i att föreskriva rättsverkningar som lika gärna kan föreskrivas individerna emellan. Detta speglas i det ansvar som den danska regleringen lägger på individen själva – ett starkt efterlevandeskydd finns att tillgå, men det kräver aktivt handlande.

Den norska regleringen får i sammanhanget anses utgå från en annan utgångspunkt, med fokus på att rättens utgångspunkt i största möjliga mån torde stämma överens med befolkningens vilja. Individens frihet lyfts fram, men det antas rimligt att det är majoritetens vilja som blir standard, även om det innebär oönskade rättsverkningar för en minoritet som kommer tvingas agera för att undslippa dessa.

Skillnaden som blir tydlig framförallt mellan Norge och Danmark i sammanhanget är en fundamental skillnad i rättens roll i den privata sfären. Danska rätten tycks uttrycka ett högre värderande av den individuella friheten som utgångspunkt, medans den norska snarare formar rätten till en avspeglning av folkets vilja som utgångspunkt. Var Sverige står på spektret är inte självklart då en lika utförlig diskussion inte förts i det svenska lagstiftningsarbetet. Genomgående betonas emellertid det skydd som finns att tillgå genom de svenska testationsmöjligheter, och att skydd utöver det snarare tycks ges rollen av en yttersta säkerhet när dessa inte tillgodogjorts, vilket torde tala för en positionering i frågan mer likt den danska.

5.3 Testamente som utgångspunkt

Utifrån de olika värderingar och mål som efterlevandeskyddet utformats efter har rätten i de olika länder kommit att se olika ut. I samtliga fall kommer den stora vikt som tillskrivs ordinära testamente till uttryck. Sverige är i sammanhanget det enda land med regler som alltid är tillämpbara på alla sambor, t.ex. genom lillabasbeloppsregeln. Det är emellertid mödvändigt att komma ihåg att denna regeln endast utgör ett begränsat skydd, och kan endast tas i anspråk i det fall en bodelning sker och avse samboegendom. Vikten av att själva upprätta testamente, i de situationer där det anses behövt för efterlevandeskydd, är tydlig i den svenska rätten, i synnerhet i de fall där majoriteten av sambornas tillgångar tillhör den avlidne eller inte utgör samboegendom.

Med det sagt blir vikten av testamentet ännu tydligare i den danska rätten. Skydd i form av särskilda bodelningsregler saknas överhuvudtaget, sannolikt beroende på den allmänna avsaknad av lagreglering som rör sambor. Frågan behandlas utpräglad successionsrättsligt, där utgångspunkten uttalat är för personer utanför arvsklasserna att vända sig till testationsmöjligheterna som finns. Det utvidgade testamentet ger förvisso ett starkt skydd, men torde vara att se som en förstärkt och förbättrad testationsmöjlighet, snarare än ett helt särställt efterlevandeskydd – inget rättshandlande, inget skydd.

Vid en första anblick av den norska regleringen kan tyckas att importansen av testamentet dämpas, med hänsyn till det principiellt signifikanta införandet av en legal arvsrätt. Som redogjorts är denna arvsrätt likväl mycket begränsad. Samma grupp som ges den begränsade legala arvsrätten har emellertid ytterligare möjlighet till stärkt socialt skydd genom att sitta kvar i oskiftat bo, i vilket fall de vanliga testationsmöjligheterna i vissa fall kan betraktas som överflödiga. Testamentet blir icke desto mindre viktig även i den norska regleringen. Viktigt att poängtera är den stora mängden sambopar som inte träffas av den legala arvsrätten, och den ännu större mängd som inte har möjlighet att sitta kvar i oskiftat bo. Även dessa par måste rättshandla genom upprättandet av ett testamente för att försäkra sig efterlevandeskydd.

6. Avslutande reflektioner

Frågan om efterlevandeskydd innebär onekligen svåra avvägningar med flera möjliga ställningstaganden. Först och främst, innan reglering metod väljs, är det viktigt att komma fram till vilken skyddsnivå som önskas uppnås. Här får det anses anmärkningsvärt hur skralt den begränsade nivån förklaras från svenska lagstiftaren. Som lyfts fram i kritiken mot regleringarna så torde efterlevandeskyddet byggas på ett socialt och ekonomiskt behov, vilket av lagstiftaren tillstås i flera fall vara det samma som för äkta makar. I och med den utbreddhet av långvariga samboförhållande som idag finns förefaller det underligt att inte göra en empirisk utredning av det behov som generellt föreligger, och därefter motivera på vilket sätt detta skiljer sig så markant mellan alla sambor och äkta makar. Att äktenskapet som institution skulle vara ett skyddsobjekt så starkt att samboförhållandets rättsverkningar därav utan vidare kan begränsas är något som kan ifrågasättas, och där det inte tycks självklart att befolkningen skulle finna avvägningen godtagbar. Vid en utredning torde mer vikt läggas på att redogöra varför formen istället för den sociala och ekonomiska gemenskapen ska tillskrivas vikt.

I Danmark tas förvisso inte samma åsikt förgiven. Där uppmärksammas att behovet i många fall torde vara det samma, även om det valts en annan form för ens partnerskap, varpå samma möjligheter finns att tillgå för vissa sambor. Här tycks istället frågan vara om Danmark, trots att det identifierats ett behov och en vilja, genom sitt val av reglering inte tillförsäkrar medborgarna det skydd som många önskar. Möjligheten till utvidgat testamente är signifikant för de sambor som väljer att rättshandla, men som uppmärksammades i förarbetena till regeln så tycks en stor del av problemet inte ligga i begränsade testamentsmöjligheter, utan snarare i det att sambor trots en vilja att stärka sitt skydd inte nyttjar dem. Möjligtvis att införandet av det utvidgade testamentet uppmanar sambopar till handling, men lagstiftningens ambition kan förmodas vara större än så. Häri ligger den danska regleringens ambivalens, det är av de undersökta länderna både de

som ger möjlighet till starkast skydd och samtidigt de som riskerar att i många fall sakna skydd överhuvudtaget.

I Norge har regleringen en annan karaktär. I de fall där lagstiftaren funnit en tydlig vilja och ett behov av reglering har skydd också upprättats. Frågan för norsk del torde istället vara på vilka grunder skyddsnivån är så pass begränsad, trots det identifierade skyddsbehovet.

I de fall det föreskrivs om efterlevandeskydd som utgångspunkt är det som framgår av denna redogörelse inte oproblematiskt att reglera vilka som detta ska träffa. Som påpekas i samtliga stater så präglas sambopar som grupp av en stor heterogenitet. Att föreskriva allt för stora rättsverkningar av samboskapet riskerar att sakna hänsyn och inte stämma överens med hur levnadssättet ser ut i verkligheten. Det finns sannolikt många fall, inte minst bland nyblivna, unga sambor, där en legal arvsrätt likt den makar har stämmer dåligt överens med parternas önskan. Svårigheterna att upprätta gränser efter vilken en önskan om efterlevandeskydd generellt föreligger torde dock inte anses ett i sig självt tillfredsställande argument till att helt enkelt avstå från någon gränsdragning. För svensk del är familjerätten fylld av svåra avvägningar som ställer krav på rättstillämpningen. Som redogjorts för så är själva sambobegreppet ett sådant med svåravvägda objektiva kriterier.

Även om det är lagstiftarens åsikt att det är upp till individerna att själva förordna kring sin kvarlåtenskap torde det vara på sin plats att utreda vad det är som gör att inte fler testamente upprättas, sambornas vilja till trots. Det faller på lagstiftaren att vända blicken mot de effekter som regleringen har, och fråga sig varför denna diskrepans föreligger. Med en klarläggning därav underbyggs ställningstagandet, och rimmar bättre med statens skyldighet att simultant skydda och respektera sina medborgare. Idag får inte minst Sverige anses luta sig bak på testationsmöjligheterna utan några väl redogjorda argument. Den svenska samboregleringen i sig ger uttryck för objektiva kriterier upprättade av lagstiftaren för att ens anses som sambor, i kontrast till avsaknaden av liknande reglering i Norge och Danmark. Det kan tyckas anmärkningsvärt att Sverige har en så pass tydlig

sambokodifiering med utförliga rättsverkningar i så många avseende utom just i frågan om efterlevandeskydd. Det tycks alltså inte föreligga någon generell rädsla från svenskt håll vad gäller att lagstifta i den privata sfären. Vidare bör anmärkas den hänvisning till ”nordisk samsyn” som getts i från svensk håll när frågan om efterlevandeskydd kommit på tal, långt efter att både Norge och Danmark tydligt gjort om deras lagstiftning. Överlag ger den svenska ställningen i frågan något förlegat intryck, undvikande kring de förändringar som skett i samhället sen efterlevandeskyddets utformning. För svensk del ter sig ett stort behov för en utförlig utredning av regleringens överensstämmelse med rätten i övrigt samt eventuellt behov och önskan av ett nytt efterlevandeskydd för sambor.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor:

Offentligt tryck:

Sverige

Propositioner:

Prop. 1986/87:I Om äktenskapsbalk.

Prop. 2002/03:80 Ny sambolag.

Utskottsbetänkande:

Bet. 2011/12:CU16 Familjerätt.

Danmark

Utskottsbetänkande:

Bet. Nr 1473 om revision af arvelovsutgivningen mv, 2006.

Andra tryck:

Beærkningerne till lovforslag nr. L 100, Folketingsåret 2006-07.

Norge

Utredningsbetänkande:

NOU 2014:1 Ny arvelov

Propositioner:

Ot.prp. nr. 73 (2007-2008) Om lov om endringer i arveloven mv.

Andra tryck:

St.meld. nr. 29 (2002-2003) Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap.

Litteratur:

Agell, Anders. Brattström, Margareta (2018) *Äktenskap, samboende, partnerskap*, Iustus förlag, Uppsala.

Asland, John (2008) *Uskifte*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo

Brattström, Margareta. Singer, Anna (2020) *Rätt arv: Fördelning av kvarlåtenskap*, Iustus förlag, Uppsala.

Kleineman, Jan (2018) Rättsdogmatisk metod. I Nääv, Maria. Zamboni, Mauro (Red.) *Juridisk metodlära* (s. 21-46), Studentlitteratur, Lund.

Lind, Göran (2013) *Sambolagen m.m.: en kommentar*, Norstedts juridik, Stockholm.

Lund-Andersen, Ingrid (2011) *Familieøkonomien: Samlevendes retsforhold, ægtefællersretsforhold, retspolitik*, Jurist- og Økonomiforbundet, København.

Valguarnera, Filippo (2018) Komparativ juridisk metod. I Nääv, Maria. Zamboni, Mauro (Red.) *Juridisk metodlära* (s. 143-176), Studentlitteratur, Lund.

Elektroniska källor:

NATIONALENCYKLOPEDIN ”Stieg Larsson”

< <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/stieg-larsson> > Besökt 2021-04-13.

NAV ”Grunnbeløpet I folketrygden”

< <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/kontakt-nav/utbetalinger/grunnbeløpet-i-folketrygden> > Besökt 2021-05-10

SCB ”Prisbasbeloppet 2021”

< <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/priser-och-konsumtion/konsumentprisindex/konsumiontpreisindex-kpi/pong/tabell-och-diagram/prisbasbelopp/prisbasbelopp/> > Besökt 2021-05-02.